

Բոլոր ազգաց առաջի
Երգելով երգ սաղմոսաց.
Մեծ եղև Քո զընթուխին
Դէպ ի ընտրեալդ թագաւոր.
Դաւթի Քոյին օծելոյ
Եւ զաւակաց իւր բոլոր:

Շարունակելի

Հ. ՔԵՐՈՎՅԷ Վ. ՔՈՒՆԵՐԵԱՆ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԴՐԱՅՏՆ

Այնով տեսածին հաւատք ընծայելը աւելի ապահով է, քան թէ վկայու
թեամբ այլոց հաստատածին, ի բաց առեալ ինչ որ ի սուրբ Գրոց կը կարդանք
կամ կը լսենք:

Սուրբ Գիրքը կ'ըսէ, որ Աստուած արարչագործութեան վեցերորդ օրը մար
դը ստեղծելէն ետքը, գեղեցիկ ու զուարճալի պարտէզի մի մէջ դրաւ, որ դրախտ
կ'ըսուէր. Թէպէտ և սուրբ Գիրքը ուրիշ դրախտի վրայ յիշատակութիւն չ'ըներ,
բայց միայն ուր որ կը բնակէր Ադամ, դեռ անմեղութեան վեճակը չկորսնցու
ցած, ի վերայ այսր ամենայնի, եթէ ճանապարհորդութեան ելլենք, կամ թէ առ
պակասելոյ միջոցի ուղևորութեան, ճանապարհորդաց գրուածքները աչքէ անցը
նելու ըլլանք, լայնատարած հողագնտին վրայ զանազան դրախտներու կը հան
դիպինք, յորոց մէկն է ներկայ յօդուածիս « Ռուսաստանի դրախտ » վերնա
գրով նկարագրածը:

Անցեալ տարւոյն նոյեմբերի 6-ին ըստ Յուլեան տօմարի, հեռագրոյ միջո
ցաւ հրաւիրուեցայ յԱլուրգա գիւղը, Մարգար Աւետիսեան խոտրչուրցի կա
թողիկէ ազգային 52 տարեկան հացագործը խոտաովանցնելու համար, որ մա
հացու հիւանդ էր:

Յիշեալ ամսոյս 7 ին, առաւօտեան ժամը 8 ին ճամբայ ելանք ի Սիմֆերո
պոլէ ճեպընթաց կառօք, առանց ուշ դնելու օդոյն դաժանութեանը, որ դիպ
ւածով նոյն օրը աշնանային գեղեցիկ օդը յանկարծ ձմեռուան ձև առնելով,
ուղևորին վրայ սարսափ կը բերէր. որովհետեւ Ալուրգա գիւղը Սիմֆերոպոլէն
106 վերսդ՝ հեռու է, զոր չորս ձիով 14 ժամուան մէջ հազիւ կարելի է ընել,
ամէն երկու ժամ կառքին ձիերը փոխելով հանդերձ:

Ինչպէս յայտնի է բանասէր ընթերցողաց, Խրիմու հարաւային կողմը Սև ծո
վու եզերքը, լեռանց գօտի մը կայ, որոց բարձրագոյնը « Զատոր տաղը » կը
կոչուի, վրանի ձևով բարձրանալով յերկինս, որոյ բարձրութիւնը է 1 1/2 վերսդ,
ծովուն երեսէն: Սիմֆերոպոլէն Ալուրգա, Եւրգա, Ալուրգա և ուրիշ տեղեր
երթալու համար, այս լեռանց գօտւոյն միւս կողմը պէտք է անցնիլ, կողմնակի
Զատոր տաղին վրայ ելլելով գրեթէ կէսին բարձրութեամբ, միւս կողմը անց
նելու համար: Թէ և ցուրտ էր, բայց բարեբաղդաբար ճամբանիս լաւ և ապա
հով, Թէպէտ և ամէն երեք տարի առաջ շատ դժբաղդութեանց կը հանդիպէին
ուղևորք՝ աւազակաց պատնառաւ, ահագին անտառու լեռը ելլելու և իջնելու
ժամանակ. հիմայ զոչութիւն Աստուծոյ, աւազակաց և գողերու կողմանէ բո՛ւ

- * Զափ երկայնութեան Ռուսաց: Մեկ վերսդ = 1080 մետրի:

լորովին ապահով է: Ժամը մէկ էր կէսօրունէն ետքը, երբ հասանք լերան այն կէտը, որ պիտի ինէնիք դէպ ի վար: Աինապատ ճամբան, ու հիւսիսէն փած ցրտագին հովը, ուղևորաց վրայ՝ որ ընդ ամէնը 7 հոյի էինք՝ սարսուռ կը բերէր, թէ և մուշտակներով զրահաւորուած, հազիւ կարելի էր դիմանալ հիւսիսային կաւ տաղութեան դէմ: Վերջապէս դէպ ի վար ինչեւ ժամանակ ազատեցանք վտան, գէն, որովհետեւ դէպ ի հարաւ երթալով, լեռները պաշտպանեցին զմեզ հողմոյն բռնութեան դէմ և հետզհետէ մօտենալով ծովեզերքին, ժամը 2 ու կէսին կէս օրունէն ետքը, հասանք յԱլուշիա գեղը, ուր ծովային բաղանեաց, և բժշկութեան համար խաղող ուտելու պատճառաւ հիւսիսային Ռուսաստանէն և խորմու այլ և այլ քաղաքներէ շատերը կը լեցուին հոռիս ամսէն սկսեալ մինչև Սեպտեմբերի վերջերը: — Ալուշիա գիւղին դիրքը զարմանալի բան մը չէ խորմու ուրիշ տեղերու համեմատութեամբ, զուրկ ըլլալով գիւղական տեսարաններէ և նաւահանգստէ, ուր ամառ ատեն շարաթը երկու անգամ միայն կը հանդիպին եկող գնացող շոգենաւք, ծովեզերքէն հեռու կենալով, ջրոյն ծանծաղութեանը համար:

Ժամը 3 ին ճամբայ ելլելով Ալուշիայէն, նոյն օրը երեկոյեան ժամը 8 և կեսը անցած հասանք Ելադա ծովեզերեայ քաղաքը, որոյ գեղեցիկ լուսաւորութիւնը անբաւ կազմաւ կանխեղներով, հեռուէն կը փայլէր: Թէպէտ մարմիննիս տաք, բայց ոտքերնիս սառ կտրած ցրտէն, իշանք կառքէն, և ստիպուեցանք նոյն գիշեր «Hôtel de France» ըսուած պանդոկը իջնանել:

Սերկորդ օրը փութացի կանուխ ելլել անկողնէս, որպէս զի կարենամ քաղաքին ալ և այլ մասերը շտապաւ այլք անցնելով զաղափար մը ստանալ, որովհետև Քաւաւտեան ժամը 10 ին պիտի ելլէր ճեպընթացը դէպ ի Ալուրգա երթալու: Քաղաքին գեղեցիկ դիրքը ծառազարդ լերանց ստորոտը, ընդարձակ ծովը դիմացը, զարմացուց զիս, և իտալիոյ Նափոլի փառաւոր քաղաքը կը յիշեցնէր ինձ: Ափսոս որ ժամանակս չի ներեց ինձ քննել մանրամասնաբար ամէն տեղերը, որոնք իրարմէ գեղեցիկ կ'երևային այլերուս: Մեծագոյն մասը քաղաքին քարայրատակ է, իրարմէ շքեղ պալատներով ու խանութներով, մասնաւորապէս ծովեզերքը, որոյ կրողիւսէ (ciment) լայն ճեմելիքը ծովեզերքին երկայնութեամբ, ազնուական ձև մը կ'ընծայեն քաղաքին: Ամէն կողմը ծառատունկ, զուարճութեան տեղերն անպակաս, մանաւանդ պարտէզները կանաչազգեստ ծառերով և ամէն կողմերէ բղխած ախորժելի ու առողջարար պաղ ջրերով: Քաղաքին մաքրութիւնը եզակի բան մըն է, զոր ի Սիմֆերոպոլ անգամ, որ խորմու մայրաքաղաքն է և աթոռ կուսակալի, կարելի չէ տեսնել: Ամառը ծովային բաղանեաց պատճառաւ օտարականք կը լեցուին քաղաքը, որոնց մեծագոյն մասը Ռուսաց ազնուականներն են, և առաջին կարգի հարուստները՝ հիւսիսային կողմերէն եկած: շատ օտարազգիներ ալ կը գտնուին քաղաքին մէջ, մասնաւորապէս Գաղղիացիք, որոնք մեծամեծ առևտուր կ'ընեն Լւրդապի հետ: Ելադայի կաթողիկէ ժողովուրդը կը վերաբերի Սիմֆերոպոլի լատինածէս ժողովրդապետութեան. մեր կաթողիկէ ազգայիններէն ալ, քանի մը միջակ կարգի ընտանիք կը գտնուին մէջերնին:

Ըստ պայմանեալ ժամանակին ժամը 10 ին ճեպընթացը սուլելով, նշան տուաւ ուղևորաց, որ ճամբայ պիտի ելլէ դէպ ի Ալուրգա: Ես ալ ստիպուած տեսածներս և չի տեսածներս թողուլ, փութալով կառքը մտայ և ճամբայ ելանք:

Օղը պայծառ էր, արևուն ճառագայթք իրենց աշնանային ախորժելի տաքութիւնը արդէն սկսել էին սփռել միջնորտին մէջ, այնպէս որ ամառնային թեթեւ զգեստով կարելի էր անփնտ ճանապարհորդել: Դամբանիս ալ օդոյն պայծառութեան նման սքանչելի էր, զարմանալի գիւղական տեսարաններով: Հարա-

այսին կողմէն Աւ ծովուն անալէկոծ երևոյթը, հիւսիսէն ալ լերանց գօտին, աս-
մառնային կանաչութեամբ զարդարուն անտառներով:

Առիւնի նման չորս միտրազոյ կառածիք ձիերը, առանց մտրակի կը թռցնէին
զմեզ, որոնք կարծես թէ ուլեռաց հաճոյք մը ընելու նպատակաւ, կը փութային
վայրկեան մը առաջ հասցնել զիրաքանչիւրը իրեն սահմանեալ տեղը: Ճամ-
բան հիւանայի բնութեան տեսարանները զիրար յաջորդելով, հետզհետէ կը գե-
ղեցկանային, մանաւանդ քանի կը մօտենայինք Ալուքայի. վասն զի ծովե-
զերքէն քիչ հեռու, միակերպ լերանց ստորոտը կողմնակի ելելէն ետք ծառերու
մէջէն կ'անցնէինք, ուր նաև թըթուածնի խտութիւնը ուրիշ տեղերէ անհաճա-
մատ աւելի ըլլալով, այն աստիճանի կ'ազդէ մարդու վրայ, կենդանութիւն և կաշ-
տառութիւն պատճառելով, որ մեռեալները միայն յարուցանելու կարողութեան
սահմանը կը դադրի:

Յորեկուն ժամը 11 ու կէսին հասանք Ալուքա ժամադրեալ տեղին, որոյ զուե-
ցերական տեսարանաց նման գեղեցկութիւնը ապշեցուց զմեզ: Հիւանդ հացա-
գործին մարդիկներէն մէկը դիմաւորելով մեզ, տարաւ զարդարուն պանդոկ
մը, ծառազարդ բլրակի մը վրայ, որոյ պատուհաններէն նայելով չորս կողմս,
միտքս եկան Եւրոպա տեսած իրարմէ գերազանց դրախտները և զուարճու-
թեանց տեղերը:

Մինչդեռ այսպիսի խորհրդածութեամբք զմայլած էի, յանկարծ քացաւ սե-
նեկիս դուռը հիւանդին ամուսինը, և պատշաճ յարգութեամբք ողուներով զմեզ,
պատուական կերակուր և ըմպելիք հրամցուց, յետ որոյ քաղաքավար խօսքերով
կը հրաւիրէր զմեզ ի տես և յայցելութիւն առն իւրոյ: Հիւանդին կենաց վերջին
վայրկեանները մխիթարութիւն և սիրտինք մատուցանել, ոչ միայն քրիստո-
նէական, այլ և մարդկութեան պարտք համարելով, փութացինք կատարել խն-
դիրքը, հիւանդին տունը երթալով, որ զմեզ տեսնելուն պէս ուժ եկաւ վրան,
և պառկած տեղէն ելլելով, յայտնեց իր կամքը, թէ իր բարերար անհուն
Ստեղծողին հետ կը փափաքի հաշտուիլ խոստովանութեան սուրբ խորհրդով,
զոր ամենայն ջերմեռանդութեամբ և ճշմարիտ զղջմամբ կատարելով յաջորդ օրը,
գտաւ թէ հոգեւոր և թէ մարմնաւոր առողջութիւնը:

Այլ ո՞վ կրնայ պատմել մեր բաղդը և ուրախութիւնը, որ թերեւ մահուան
դուռը հասած կազդուրեալ հիւանդին, և իր Աստարինէ պատուական կենա-
կցին խնտումէն աւելի եղաւ. նախ որ հիւանդը առողջացաւ բարոյապէս և նի-
թապէս, երկրորդ տեղւոյն բնութեան գեղեցկութեանը մասնակցութիւնը, ա-
ռանց խառնուրդի տխուր զգացմանց:

Վերջապէս գործերն/ս ի բարին լմնալով, հանդարտ և անվրդով սրտով, երեք
օր յաճախարար տեղւոյն ամենայն հրաշալիքը դիտելու ելանք, ուսկից կտրելի
չէ կշտանալ, որոյ դիմաց կենալէ գեղարուեստը և անոր բնական պատկերները:

Ամբողջ Ալուքա գիւղը, որոյ բնակիչք քանի մը հարիւր հոգի են մեծաւ մա-
սամբ Թաթար և Ռուս, գեղեցիկ ծառատունկ պարտէզի մը կը նմանի ծաղիկնե-
րով անպակաս, ուր մինչև այս եղանակին վարդեցիները գեռ ծաղկով լեցուն
էին: Լեռան վրայ այլ և այլ բարձրութեամբք աստ անդ ծառերուն մէջէն
երեցած զարմանալի չէնքերը, զուիցեբական հարստապետութեամբ, մէյմկ
ծաղկի կը նմանին, զորս վարձու կ'առնուն Ռուսաստանի բնասնիք և անոնց
նման մեծամեծներ և հարուստներ թանկագին վարձով, երանքաւ կատարելութեամբք
կը ժողովին ամառը, կէս մը ծովային քաղանեաց պատճառաւ, բայց մ'ալ անձ-
նական զուարճութեան, կենսատու օդը ժըծելու, անուշ ու պաղ ջուրերը խմելու
համար: Որ կողմը երթաս, որ կողմը դառնաս, կանաչազարդ անտառներէ,
ծառատունկ բլուրներէ, ծաղկազարդ պարտէզներէ զատ այլ ինչ չես տեսնիր:

Գիւղին հարապային կողմը, սե. ծովուն ափունքը, հրաշալիք մ'է բնութեան, զոր անկարելի է պատմել, ուր նաև հանգիստ կերպով կարելի է լուսացուիլ, չուրը ծանծաղ ըլլալուն պատեառաւ. իսկ հիւսիսային կողմը բարձր քարա-
ժայռերով պատուպարուած, գագաթնին ձիւնապատ, որոց վարի կողմը մինչև ստորտուր հիւսնալի անտառները բնութեան հրաշալիքը, Աստուծոյ էութեանը և անսահման իմաստութեանը ու հարտարութեանը սպացոյցներն են: Չեմ կարծեր որ այն իմաստաւէրները, որոնք կը տարակուսին Աստուծոյ էութեանը վրայ՝ եթէ Ալուրգայի սարերուն վրայ ելլէին ու չորս դին նայէին, չիլուծէր տարակոյս, նին, եթէ ուղիղ տրամաբանութեամբ զննէին բնութիւնը:

Ալուրգային մէջ նշանաւոր է Վորոնձով իշխանին մեծագործ ու շքեղ ամա-
րանոցը, որ շինուած է 1854 ին, տաշած կանաչագոյն կրանիդ քարէ, քիչ շատ գոթացի ճարտարապետութեամբ: Շքեղ պալատին մեծագործութեան տեսքը, յայտարար նշան է և ներքին փառաւորութեան, որ տեսնողին հե-
տաքրքրութիւնը կը շարժէ ներս մտնելու: Բաց յայտը, զորս մի առ մի նշանա-
կելը երկայն գրութեան կարօտ է և ժամանակի, հոյակապ պալատին ներքին մասին նկատմամբ, յիշատակաց և առանձին ուշադրութեան արժանի է մեծ դահլիճը, որոյ տարածութիւնն է 524 քառակուսի կանգուն*, և որոյ ձեղունը, միակտուր զոգաւոր հաստ ապակիէ է, մէջը ողջ ողջ ձկներով, վրան ալ պղընձէ
թիթեղով ծածկած, անձրեւէն և խառնակ օդերէ պահպանելու համար: Այս-
կին մէջի չուրը հեղազեւտէ արուեստական կերպով մէկ կողմէն լեւներէն կու-
գայ, միւս կողմէն ալ խողովակի միջոցով կը վազէ, ծովը կը թափի: Չուար-
ճալի տեսարան մի է, ընդարձակ դահլիճին մէջ կենալով, վեր նայած ժամա-
նակդ տեսնել ձեղունին վրայ անբաւ ձկանց շարժումը և իրենց զանազան
խաղերը: Պալատին պարտէզը իրեն անտառովը մէկտեղ բնութեան նոյնպէս
սքանչելիք մ'է անպատմելի գեղեցկութեամբք, ուսկից կշտանալը անկարելի
է որ և իցէ անձի: Տարածութիւնն է 180 քառակուսի վէրսդ, ամենայն տեսակ
պտղատու և անպտուղ ծառերով ու ծաղիկներով զարդարուած, ուր սուրբ Գը-
րոց յիշատակած երկու ծառերը միայն, այսինքն «Ծառ Կենաց», և «Ծառ Գիտելի-
քաւ» և չորն» կարելի է ըսել, որ կը պակսին: Անտառին մէջէն դէպ ի ծով
վազող առուակներուն շառաչիւնը, այլ և այլ խոռոչներէ ու լեւներու ճղջուածք-
ներէ, կենդանութիւն կը բերեն թէ տեսնողին ու թէ նոյն իսկ բնութեան վրայ:
Աւանդութեամբ կը պատմեն տեղացի ծերերը, թէ Վորոնձով իշխանին 68
միլիոն ռուպլիի նստած ըլլալ յիշել պալատը իր պարտէզովն ու անտառովը
մէկտեղ, որ հիմայ իր ժառանգներուն ձեռքն է, ուր երբեմն և կայսերական
ընտանիքը կուգայ Բեթրպուրկէն, տեղւոյն քաղցրութիւնը վայելելու համար:
Բնութեան տեսարաններով զարդարուած այսպիսի սքանչելի տեղը, առանց
չափազանցութեան, նա մանաւանդ ամենայն իրաւամբ «Թուսաստանի Դրախ-
տը» կրնանք անուանել:

2. Նոյն Զրոյ

* Թուական մի կանգունը = 72 հարիւրորդամեդրի: